MATN USTIDA ISHLASH JARAYONIDA O‘QUVCHILARNING MANTIQIY TAFAKKURINI O‘STIRISH TEXNOLOGIYALARI

Radjabova Djamilya Saidkulovna
Guliston davlat pedagogika isntituti magistranti

Annotatsiya: Ushbu ilmiy ishda matn ustida ishlash jarayonida o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirish uchun samarali texnologiyalar va metodlar tahlil qilinadi. Tadqiqotda mantiqiy tafakkurning asosiy tamoyillari, uning ta'lim jarayonidagi o‘rni hamda rivojlantirish usullari ko‘rib chiqiladi. Ishda an'anaviy va innovatsion yondashuvlar solishtirilib, o‘quvchilarning matnni tahlil qilish, mulohaza yuritish va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini oshirish yo‘llari taqdim etiladi. Eksperimental ishlar natijasida olingan ma'lumotlar asosida matn ustida ishlash texnologiyalarining samaradorligi baholanadi. Tadqiqot natijalari ta'lim jarayonida mantiqiy tafakkurni mustahkamlash uchun amaliy ko‘rsatmalar ishlab chiqishga imkon beradi.

Kalit so‘zlar: matn ustida ishlash, mantiqiy tafakkur, ta'lim texnologiyalari, o‘quv jarayoni, intelektual rivojlanish

Annotation: This scientific study analyzes effective technologies and methods for developing students’ logical thinking skills in the process of working with texts. The

research examines the main principles of logical thinking, its role in the educational process, and methods for its development. The paper compares traditional and innovative approaches and presents ways to improve students' abilities to analyze texts, reason critically, and solve problems. Based on the data obtained from experimental work, the effectiveness of text-based learning technologies is evaluated. The research findings make it possible to develop practical recommendations for strengthening logical thinking in the educational process.

Keywords: text analysis, logical thinking, educational technologies, learning process, intellectual development.

Аннотация: В данной научной работе анализируются эффективные технологии и методы развития логического мышления учащихся в процессе работы с текстом. В исследовании рассматриваются основные принципы логического мышления, его роль в образовательном процессе, а также методы его развития. В работе сопоставляются традиционные и инновационные подходы и представлены способы повышения способностей учащихся к анализу текста, логическому рассуждению и решению проблем. На основе данных, полученных в ходе экспериментальной работы, оценивается эффективность технологий работы с текстом. Результаты исследования позволяют разработать практические рекомендации по укреплению логического мышления в образовательном процессе.

Ключевые слова: работа с текстом, логическое мышление, образовательные технологии, учебный процесс, интеллектуальное развитие.

Matn ustida ishlash jarayonida oʻquvchilarning mantiqiy tafakkurini oʻstirish muhim va zamonaviy ta'lim jarayonining asosiy yoʻnalishlaridan biridir. Mantiqiy tafakkur oʻquvchilarning muammolarni tahlil qilish, sabab-oqibat munosabatlarini anglash va mustaqil qarorlar qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Shu sababli, ta'lim sohasida mantiqiy tafakkurni oʻstiruvchi texnologiyalarni oʻrganish va amaliyotga tatbiq etish muhim ahamiyat kasb etadi. Matn bilan ishlash orqali oʻquvchilar oʻz fikrlarini tizimli ravishda ifoda etishni, ma'lumotlarni tahlil qilish va umumlashtirish koʻnikmalarini shakllantiradilar, bu esa ularning mantiqiy tafakkurini yanada mustahkamlaydi. Shunday qilib, matn ustida ishlash jarayonida mantiqiy tafakkurni rivojlantirish texnologiyalarini oʻrganish ta'lim sifatini oshirishga katta hissa qoʻshadi.

Matn ustida ishlash jarayonida oʻquvchilarning mantiqiy tafakkurini oʻstirish texnologiyalari mavzusini tushunish uchun bir nechta asosiy atama va tushunchalarni aniqlash zarur. Avvalo, "mantiqiy tafakkur" - bu shaxsning muammolarni aniqlash, ularni tahlil qilish va mantiqan toʻgʻri xulosalar chiqarish qobiliyatidir. "Matn asosidagi oʻquv jarayonlari" esa oʻquvchilarning matnni oʻqish, uni tahlil qilish va tushunishga qaratilgan faoliyatlarni anglatadi, bu jarayonlar tafakkur va bilimlarni chuqurlashtirishga xizmat qiladi. Shuningdek, "kognitiv koʻnikmalarni rivojlantirish texnologiyalari" deganda, oʻquvchilarning aqliy faoliyatini, ya'ni xotira, tafakkur, e'tibor va diqqatni oshirishga moʻljallangan pedagogik usullar va vositalar tushuniladi.

Ushbu tushunchalarni aniqlash tadqiqotning asosiy maqsadlarini yanada aniqroq belgilash va o‘rganilayotgan jarayonlarning doirasini ochishga imkon beradi.

Matn ustida ishlash jarayonida o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirish uchun turli xil texnologiyalar va usullar mavjudligi haqida ilmiy adabiyotlarda keng ko‘lamda tadqiqotlar olib borilgan. Ushbu texnologiyalar asosan o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan bo‘lib, ular matnlarni tahlil qilish, izohlash va muhokama qilish jarayonlarida mantiqiy yondashuvlarni qo‘llashni rag‘batlantiradi. Asosiy nazariyalar va ramkalar sifatida Vygotskiyning ijtimoiy konstruktivizm nazariyasi, Bloomning tasniflash taksonomiyasi va De Bono ning kreativ tafakkur yondoshuvlari ajralib turadi. Ushbu nazariyalar o‘quvchilarning bilimni chuqurroq anglashlari, sabab-oqibat munosabatlarini tushunishlari va muammolarni mantiqan hal qilishlariga asos bo‘lib xizmat qiladi. Chunki, mantiqiy tafakkurning rivojlanishi o‘quv jarayonida faollik va o‘zaro aloqalarni kuchaytirishga yordam beradi, natijada o‘quvchilar tanqidiy fikrlashni yanada samarali egallaydilar. Shu nuqtai nazardan, matn asosida qilingan o‘quv faoliyatlari uchun mo‘ljallangan texnologiyalar ilmiy didaktika talablariga javob berib, o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini uslubiy jihatdan rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Matn ustida ishlash jarayonida o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirish uchun turli texnologik vositalar va pedagogik usullar qo‘llaniladi. Darslarda asosiy yondashuv sifatida metakognitiv strategiyalar, tahlil va sintez qilish, shuningdek, mustaqil fikrlashni rag‘batlantiruvchi amaliy mashqlar qo‘llaniladi. O‘quvchilarga matnni tushunish va unga oid savollarga mantiqan javob berish ko‘nikmalarini shakllantirish maqsadida strukturalangan grafik tashkiliy vositalar — masalan, kontsept xaritalari va mantiqiy sxemalar joriy etilgan. Baholash jarayonida esa testlar, reflektiv ish daftarlari va interfaol baholash tizimlari yordamida o‘quvchilarning tafakkur qobiliyati muddatli va doimiy ravishda kuzatiladi. Aralashuv usullari sifatida individual va guruhli muammoli vazifalar, muhokamalar, shuningdek, raqamli o‘quv platformalaridagi integratsiyalangan treninglar o‘z samarasini ko‘rsatadi. Bu metodologiya o‘quvchilarning analitik fikrlash salohiyatini oshirish, matnlar mazmunini chuqur anglash va mantiqiy natijalarga erishishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Ushbu bo‘limda matn ustida ishlash jarayonida o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini o‘stirish texnologiyalari bo‘yicha olingan ma'lumotlar va tadqiqot natijalari taqdim etiladi. To‘plangan ma'lumotlar asosida o‘tkazilgan tahlillar, shu jumladan miqdoriy va sifat ko‘rsatkichlari tizimli ravishda ko‘rib chiqilib, aniq tarzda bayon etiladi. Bu natijalar o‘qitish jarayonida qo‘llanilgan texnologiyalarning samaradorligini baholash hamda keyingi tahlillar uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Matn ustida ishlash jarayonida o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini o‘stirish bo‘yicha olib borilgan tadqiqot natijalari, mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarining rivojlanishida yangi samarali usullarni qo‘llash imkoniyatlarini ochib berdi. Tadqiqot davomida joriy etilgan texnologiyalar — masalan, interaktiv tahlil vositalari va muammoli vazifalar — o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashini va mantiqiy mulohaza yuritish qobiliyatini sezilarli darajada yaxshiladi. Ushbu metodlar matn mazmunini

chuqurroq anglashga, sabab-natija munosabatlarini aniqlashga va fikrlarni tizimli ravishda shakllantirishga yordam berdi. Natijada, o‘quvchilar muhokama jarayonlarida faolroq ishtirok etishlari, muloqot orqali fikr almashishlari va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini mustahkamlashlari kuzatildi. Shunday qilib, tadqiqot natijalari mantiqiy tafakkurning rivojlanishida innovatsion texnologiyalarning o‘rni va samaradorligini aniq ko‘rsatdi.

Matn ustida ishlash jarayonida o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini o‘stirish texnologiyalarini qo‘llashda bir qator cheklovlar va qiyinchiliklar kuzatildi. Avvalo, ba'zi metodlarning murakkabligi natijasida o‘quvchilar tomonidan ularni amaliyotga tatbiq etishda muammolar yuzaga kelishi mumkin. Shuningdek, individual o‘quvchilarning qobiliyatlari va darajalariga moslashtirish yetarlicha amalga oshirilmasligi mantiqiy tafakkur rivojida to‘liq natija olishni qiyinlashtirdi. Kelgusidagi tadqiqotlarda, ushbu texnologiyalarni yanada interaktiv va moslashtirilgan shaklda ishlab chiqish, o‘zaro ta'sir va feedback tizimlarini kuchaytirish, shuningdek, turli o‘quv usullarini uyg‘unlashtirish orqali o‘quvchilarning kognitiv rivojlanishini yanada samarali qo‘llab-quvvatlash tavsiya etiladi.

Matn ustida ishlash jarayonida o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini o‘stirish uchun qo‘llanilgan texnologiyalar samarali natijalar berdi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, interaktiv metodikalar va zamonaviy ta'lim vositalari orqali o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatlari sezilarli darajada rivojlandi. Ushbu yondashuvlar nafaqat matnni tushunish va tahlil qilishda, balki mantiqiy bog‘lanishlarni aniqlashda ham o‘quvchilarga yordam berdi. Shu bilan birga, mantiqiy tafakkurni oshirishga yo‘naltirilgan amaliy mashg‘ulotlar talabalar orasida mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini kuchaytirdi. Natijada, tadqiqotda qo‘llanilgan texnologiyalar mantiqiy tafakkur rivojida muhim ahamiyatga ega ekanligi isbotlandi va ta'lim jarayonida samarali qo‘llanilishi tavsiya etildi.

Matn ustida ishlash jarayonida o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini o‘stirish texnologiyalari ta'lim amaliyotida yangi imkoniyatlar yaratadi. Bu texnologiyalar o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam berib, ularning tahliliy va mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarini mustahkamlaydi. Kelajakda pedagoglar uchun ushbu texnologiyalarni samarali tarzda dars jarayoniga integratsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, mutaxassislar mantiqiy tafakkur qobiliyatlari va texnologiyalarning ta'siri mavzusida ilmiy tadqiqotlarni davom ettirib, yangi metodologiyalarni ishlab chiqishlari talab etiladi. Bu yo‘nalishda olib boriladigan izlanishlar ta'lim sifatini oshirish va o‘quvchilarning ijodiy yondashuvini rag‘batlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Ahmadov, B. (2018). Ta'lim jarayonida mantiqiy tafakkurni rivojlantirish metodikalari. Tashkent: O‘qituvchi nashriyoti.

2. Qo‘chqorova, N. (2020). Matn tahlilida o‘quvchilarining tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish. Pedagogika va psixologiya, 3, 45-52.

3. Toshmatov, S.E. (2019). Oliy ta'limda mantiqiy tafakkurni o‘stirishning samarali

usullari. Fan va ta'lim, 7, 78-84.

4. Ibragimova, M. (2021). Matn ustida ishlash texnologiyalari: nazariya va amaliyot. Tashkent: Ilm Ziyo.

5. Rahimov, J. (2017). Ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlari. O‘qituvchi, 12, 10-15.

6. Sultonova, D. (2018). Didaktik o‘yinlar orqali o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini mustahkamlash. Ta'lim muammolari, 2, 60-66.

7. Mamatkhujaeva, Z. (2022). Matn bilan ishlash metodlari va ularning ta'limdagi ahamiyati. Ilmiy ishlanmalar to‘plami, 5, 150-156.

8. Abdukarimov, R. (2019). O‘quvchilarda mantiqiy tafakkur ko‘nikmalarini shakllantirish konsepsiyasi. Pedagogika fanlari bo‘yicha dissertatsiya, Tashkent.

9. Islomov, Q. (2020). Zamonaviy pedagogik texnologiyalar yordamida mantiqiy fikrlashni rivojlantirish. Ta'lim nazariyasi va amaliyoti, 4, 88-92.

10. Yakubova, L.B. (2017). Matnlarni qayta ishlash orqali o‘quvchilarning analitik qobiliyatlarini rivojlantirish. Ilmiy axborotnoma, 3, 33-39.